

KARS VE ERZURUM AĞIZLARINDA RUSÇA ÖDÜNÇ KELİMELER***Muharrem DAŞDEMİR******Süleyman EFENDİOĞLU*******Öz**

Türkiye’de Kars ve Erzurum yöresi uzun yıllar Rusya ile tarihî, siyasi, sosyal ve kültürel ilişkiler içerisinde olmuştur. Bu ilişkiler doğal olarak dile de yansımıştır. Makalede Kars ve Erzurum yöresi ağızlarında tespit edilen Rusça kökenli ödünç kelimeler üzerinde durularak bugün bile Doğu Anadolu sahasında yaşamını devam ettiren bu Rusça ödünç kelimeler vasıtasıyla Türkçe-Rusça arasındaki dil-kültür münasebetleri irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Kars ve Erzurum ağızları, Rusça kökenli ödünç kelimeler, Türkçe-Rusça dil ilişkisi.

RUSHIAN BORROWED WORDS IN KARS AND ERZURUM DIALECTS**Abstract**

Some region of Turkey, particularly Kars and Erzurum regions have had historical, political and social relations with Russia for many years. As a matter of course, these relations have influenced the language. In this paper, we focus on the Russian origin borrow words which were detected in dialect of Kars and Erzurum regions. So, linguistic story of these borrowed Russian words that still available in Eastern Anatolia Region is exhibited and language-culture relations between Turkish and Russian are analyzed.

Keywords: Kars and Erzurum dialects, Russian origin borrow words, Turkish-Russian language relations.

Milletlerin tarih içinde vuku bulan siyasi ve kültürel temasları, dilde mutlaka yansımaları bulur. Bundan dolayı diller, karşılıklı kültür nüfuzlarının boyutlarını belirlemeye yarayan iyi bir belge niteliğindedir.¹

Kültürel alışverişlerin dildeki yansımaları ise daha çok söz varlığı (*Ing. vocabulary*) düzeyinde olur.² Bir dilden bir dile sözcük transferi gayet kolay ve doğaldır: Bir millet, yazı veya konuşma dili yoluyla temasta bulunduğu bir kültürden yeni bir kavram öğrendiğinde kavramla birlikte onun ismini de alır. Hatta dil kullanıcıları, hiç ihtiyaç olmasa da tamamen

* Bu makale, 11-14 Eylül 2014 tarihleri arasında Rusya’nın Petersburg şehrinde düzenlenen V. *European Conference on Social and Behavioral Sciences* adlı konferansta sunulmuş ancak yayımlanmamış olan bildirimizin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiş hâlidir.

** Prof. Dr.; Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, muharremdasdemir@atauni.edu.tr.

*** Doç. Dr.; Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, sufendioglu@atauni.edu.tr.

¹ Bazın, 1992, s. 1.

² Aksan, 1990, s. 27.

psikolojik etkenlerle (moda, dinsel kaygılar vs.) kendi dillerinde mevcut olan bir sözcüğü terk edip onun yabancı dildeki karşılığını tercih edebilirler. Alıcı durumundaki dil, “*oluş, kılış ve nitelikleri karşılayan sıfat, zarf ve fiillerden çok nesneleri karşılayan isimleri*” kendi söz varlığına dâhil eder.³ Zarf, sıfat, edat vs. türünden sözcüklerin ödünçlenmesi ise, **yankatman** (*İng. adstratum*), **altkatman** (*İng. substratum*), **üstkatman** (*İng. superstratum*) ilişkileriyle dilsel etkileşimin ileri düzeye vardığı durumlarda görülür. Fakat yabancı dillerin birbirine etkisi söz varlığı ile sınırlı değildir: Dilsel etkileşim, **ses bilgisini** (*İng. phonetics*), **biçim bilgisini** (*İng. morphology*), **söz dizimini** (*İng. syntax*) etkileyecek düzeye de ulaşabilir. Örneğin, Tacikistan’da İranlılarca konuşulan Tacik dili, Türkçenin Özbek lehçesinden o kadar etkilenmiştir ki bu durum, G. Doerfer tarafından “Doğuş hâlindeki bir Türk dili” olarak nitelendirilmiştir.⁴

Aslında diller arasındaki etkileşim insanlık tarihiyle yaşıt olmalıdır. Yeryüzündeki bütün diller ihtiyaç duydukları, çoğu zaman kendi dillerinde bulunmayan bazı sözcükleri birbirlerinden almışlardır. Bu şekilde yabancı dillerden sözcüklerin, deyimlerin ve terimlerin alınması *ödünçleme* (*İng. alienism, borrowing*) olarak adlandırılmaktadır. Bu tür sözcüklere de *ödünç sözcük*, *alınma sözcük*, *alıntı*, *alıntı sözcük*, *misafir sözcük*, *yabancı kökenli sözcük* gibi adlar verilmektedir. Yeryüzündeki bütün diller, şu ya da bu ölçüde başka dillerle sözcük alışverişinde bulunmuşlardır.⁵

Bu açıdan Türkçe, tarih boyunca yabancı dillere karşı çok müsamahalı olmuştur. Türkler temasta bulundukları her milletten öğrendikleriyle kavram dünyalarını geliştirmiş ve bunu büyük oranda söz varlıklarında belgelemişlerdir.⁶ Ancak bu hoşgörünün bir dönem Arapça ve Farsçaya karşı aşırılığa vardığı, Türkçenin gramerini bozma noktasına geldiği bilinmektedir. Neyse ki “Yeni Lisan” hareketiyle başlayıp⁷ son zamanlara kadar devam eden sadeleşme akımı bu dengesiz alışverişin önünü alabilmiştir.⁸ Sadeleşme akımı, sadece Arapça, Farsça, Fransızca ve İngilizce dilsel etkilere karşı yürütülmüş; konuşma dili yoluyla ve tamamen tabi bir seyir içinde diğer yabancı dillerden (Rumca, Rusça, İtalyanca, Ermenice, Moğolca vs.) Türkçeye geçmiş sözcüklere dokunulmamıştır.

³ Gemalmaz, 1997, s. 3.

⁴ Aksan, 1990, s. 139.

⁵ Eker, 2010, s. 175.

⁶ Aksan, age., s. 47-49.

⁷ Öksüz, 1995, s. 77.

⁸ Ediskun, 1992, s. 47.

Türk Dil Kurumunun açıkladığı son istatistiki bilgilere göre Türkçedeki alıntı sözcüklerin sayısı aşağıdaki gibidir⁹:

Arapça 6516	Fransızca 5540	Farsça 1375	İtalyanca 607
İngilizce 518	Rumca 448	Almanca 105	Latince 68
Rusça 39	Yunanca 37	İspanyolca 31	Ermenice 24
Bulgarca 22	Macarca 15	Japonca 13	Moğolca 12
İbranice 8	Fince 2	Malayca 2	Portekizce 2
Soğdca 2	Arnavutça 1	Fince 1	Korece 1
Sırpça 1	Slavca 1		

Türkçe yabancı dillerden kelime aldığı gibi tarih boyunca pek çok dile de çok sayıda kelime vermiştir. Yine Türk Dil Kurumunun verilerine göre Türkçeden başka dillere geçmiş kelimelerin sayısı şu şekildedir¹⁰:

Sırpça 9000	Ermenice 4262	Bulgarca 3500	Rumence 3000
Farsça 3000	Arnavutça 3000	Yunanca 3000	Rusça 2500*
Arapça 2000	Macarca 2000	Ukraynaca 800	İngilizce 470
Çince 300	Çekçe 248	Urduca 227	Almanca 166
İtalyanca 146	Fince 118	Fransızca 100	

Ödünçlemeler çoğu zaman sosyal, siyasal ve kültürel etkileşimin bir sonucudur. Türkiye’de Kars ve Erzurum ağızlarının dâhil olduğu Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi söz varlığını en çok etkileyen yabancı diller Arapça, Farsça, Rumca, Rusça ve Ermenicedir.¹¹ Doğrudan ilişki içerisinde bulunmuş olan komşu yabancı diller, bir dilin ağızlarını ses, şekil, söz varlığı veya cümle yapısı yönüyle etkileyebilir. Ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında bu etkinin daha çok ses, şekil ve söz varlığı yönünde olduğu görülmektedir. Leylâ Karahan Türkiye Türkçesi ağızlarını sınıflandırırken, komşu dillerden Arapça ve Farsçanın etkisini göz önünde bulundurmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarında etkili olan bir diğer komşu dil ise Rusça olmuştur. Birbirine yakın coğrafyada yaşayan iki millet arasındaki derin ilişkiler, Rusçada, Türkçede ve bu dillerin lehçe ve ağızlarında kaçınılmaz olarak izler bırakmıştır.¹²

Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğu kesiminde yer alan Kars ve Erzurum şehirleri ülkenin doğudaki iki önemli serhat şehri olmalarının yanında bünyelerinde barındırdıkları kültür mozaiği ile de dikkat çekmektedirler. Geçmişten günümüze Türkiye’nin doğudaki iki önemli kalesi ve iki önemli sınır şehri konumunda bulunan Kars ve Erzurum, tarih içinde birçok ülkeyle de (Rusya, Gürcistan, Ermenistan, İran) komşu durumuna gelmişlerdir.

⁹ Türk Dil Kurumu, 2011, s. 2674.

¹⁰ bk. Güllüdağ, 2009, s. 237-250.

* Yukarıda verilen tablolarda Rusçadan alınan 39 kelimeye karşın Türkçenin Rusçaya 2500 kelime kazandırdığı görülmektedir. Ancak Rusçadan Türkçeye geçen kelimelere diğer Türk lehçe ve ağızlarını da kattığımızda bu sayının çok daha fazla olacağı kesindir.

¹¹ Gemalmaz, 1995, s. 377-379.

¹² Özeren, 2014, s. 1093.

Yine söz konusu bölge, tarih boyunca birçok medeniyete ve etnik gruba ev sahipliği yapmış; Orta Asya'dan gelen kavimlerin de geçiş ve kesişme yeri olmuştur. Bütün bunların neticesinde ise Kars-Erzurum bölgesinde bir kültür ve dil tabakalaşması meydana gelmiş; böylece bugün bölgede zengin bir folklor, renkli bir halk edebiyatı yanında zengin bir söz varlığı ortaya çıkmıştır.¹³

Erzurum ve Kars ağızlarını Rusça ödünç kelimeler açısından incelediğimizde pek çok Rusça sözcüğe rastlıyoruz. Ancak Rusça alıntı kelimelerin önemli bir kısmının askerî terimlerden oluştuğunu gözlemliyoruz. Bu durum, tarihî Türk-Rus komşuluk ilişkilerini hatırlatmakla birlikte bölgenin jeopolitik önemini de öne çıkarıyor. Özellikle son iki asır içerisinde meydana gelen Osmanlı-Rus savaşlarının ve bölgedeki Rus işgallerinin bölge ağızlarında ciddi bir tesir oluşturduğu aşîkârdır. Bilindiği üzere tarihte 93 Harbi diye bilinen 1877-1878 Osmanlı Rus savaşlarının neticesinde Kars yaklaşık 40 yıl Ruslarca yönetilmiştir. Erzurum ise Birinci Dünya Savaşı sırasında iki yıl (1916-1918) Rus işgali altında kalmıştır. Bu dönemlerin neticesi olmak üzere bölge ağızlarına birçok Rusça ödünç kelime yerleşmiştir. Ayrıca 93 Harbi'nin ardından Rusya tarafından Kars civarına yerleştirilen Malakanların¹⁴ da bölge ağızları üzerinde etkisi olduğunu düşünüyoruz. Aşağıda Türkçe-Rusça dil ilişkileri, tarihî süreç içerisinde ele alınıp genel hatlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkçe-Rusça Dil İlişkileri

Türklerin Çinliler, Farslar ve Araplardan sonra en eski komşuları başta Ruslar olmak üzere Slav ırklarıdır. MS 4. yüzyıllarda İndo-Germen topluluğundan ayrılan Kuzey ve Güney Slavları, MS 6. yüzyıldan itibaren önce Avarların sonra da Bulgar Türklerinin ziraatçı tebaaları olarak daha doğuya çekilmişler ve nihayet MS 8. yüzyıllarda bugünkü vatanlarına ulaşmışlardır. Bu sebeple gerek Kuzey Slavları gerekse Güney Slavları bu bin beş yüz yılı aşkın süre içinde daima bir Türk kavminin komşusu oldular.¹⁵

¹³ Ercilasun, 2002, s. 11-46; Gemalmaz, 1995, s. 6-39.

¹⁴ “Molokane”, “Molokanizm”, Ortodoks Kilisesi'nden ayrılmış bir tarikattir. Hristiyanlığın bir türü, aynı zamanda Rusların özel etnik grubudur. Çarlık İmparatorluğu döneminde “çok zararlı tarikat” olarak bilinmişlerdir. 1682 yılında Ortodoks Kilisesi'nden ayrılan bu topluluk önce Kafkasya'nın kuzeyine daha sonra da Osmanlı ve İran sınırları boyunca Tiflis, Erivan ve Bakü eyaletlerine yerleştirildi. 1876-1877 Osmanlı-Rus Savaşları'nın ardından, Ruslar tarafından Kars'a yerleştirilen bu insanlar uzun yıllar burada kaldıktan sonra başta ABD ve Avustralya olmak üzere diğer ülkelere yerleşmişlerdir. Türkiye'de Kars'ta ve İstanbul'da yaşamaktadırlar. Sürekli süt içtiklerinden kendilerine süt içen anlamında Rusça **Molokan** adı verildiği söylenmektedir. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Malakanlar>, <http://ru.wikipedia.org/wiki/Молокане>)

¹⁵ Karaağaç, 2008, s. XXIII.

Esasında Slav dillerinin Türk lehçeleriyle ilişkileri pek eski çağlarda başlar. Rus kabileleriyle Türk kabileleri -Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler- arasındaki ilişkiler hakkında ilk yazılı bilgiler X. yüzyıldan kalma Rus ve Bizans kaynaklarında bulunur. Rusların Türk halklarıyla sıkı ilişkilerde bulunması, komşu göçebe kabilelerin askerî akını, komşu Türk ordularıyla ortak askerî seferler, sadece bu iki ulusun birbirlerinin dillerini pratik amaçlarla öğrenmesini değil; aynı zamanda Rusça-Türkçe dil ilişkisini ve bunun neticesinde iki dilin birbirlerinden kelime alışverişinde bulunmasını zorunlu kılmıştır. Böylece, Slav dillerinden -genellikle Rusçadan- Türk lehçelerine ve Türk lehçelerinden de Slav dillerine kelimelerin geçmesi, askerî çarpışmalar, ortak askerî seferler, sıkı komşuluk ilişkileri, erken ticarî ilişkiler ve yoğun kültürel ilişkilerin bir sonucu olarak karşımıza çıkar.¹⁶

Slav ve Türk kabileleri ve halkları pek eski çağlardan günümüze kadar Asya'da ve Avrupa'da yaşamış, bugün de ayrı halklar hâlinde yaşamaya devam etmektedirler. Slav-Türk dil ilişkileri MS ilk devirlerde eski Slavca-eski Türkçe esasına dayanmaktadır. Orta çağlarda bu ilişkiler, Balkan yarımadası, Macaristan, Slovakya, Polonya, Ukrayna ve Rusya topraklarında Orta Asya ve İç Asya'ya kadar varan daha geniş bir alana yayılır. Bu alan artık Slav ve Türk halkları arasındaki oldukça sabit bir komşuluk, etnik dağılım ve devlet sınırlarıyla bazı yerlerde daralmış veya genişlemiş de olsa esas itibarıyla bugüne kadar korunmuştur.¹⁷ Anadolu'da özellikle Selçuklu ve akabinde Osmanlı Devleti; Kafkasya ve Orta Asya'da ise Altınordu ve Timur Devleti zamanından itibaren Türk-Rus ilişkileri önemli bir ivme kazanarak bazen komşuluk bazen hasımlık ilişkileri içerisinde günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde çeşitli Türk lehçeleri konuşan halk ve milletlerin yaklaşık yarısı eski SSCB sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu ülkede Slav dilleri konuşan halklardan sonra sayıca ikinci sırada Türk lehçeleri konuşan halklar gelmektedir. Eski Sovyetler Birliği'nin en batı sınırlarından başlayarak Sibirya'nın en doğu yörelerine kadar Türk lehçeleri konuşulmaktadır. Eski Sovyetler Birliği dışında Türkçenin konuşulduğu yerler ise eski SSCB ile komşu olan Türkiye, İran vb. ile Balkan yarımadasıdır. Bu coğrafi konum Slav ve Türk halkları arasındaki ilişkilerin devam ettiğini göstermektedir. Zamanımızda da Türk lehçeleriyle öteki Slav dilleri, özellikle de Rusça arasında ilişkiler artarak devam etmekte; bu ilişkiler bazı bölge ve ülkelerde halk ağızları düzeyinde, bazı yerlerde ise yazı dilleri düzeyinde gerçekleşmektedir.

¹⁶ Süleymanoğlu Yenisoy, 1998, s. 5-8.

¹⁷ Süleymanoğlu Yenisoy, age., s. 5.

Türkiye Türkçesine Rusçadan geçmiş olan kelimelerin büyük bir kısmı karşılıklı siyasi, sosyal ve kültürel etkileşimin doğal bir neticesi olarak karşımıza çıktığından Rusça ödünç kelimeler bugün ölçünlü dilden ziyade Anadolu ağızlarında yaşamaktadır. Türkiye'nin uzun yıllar Rusya'ya sınır komşuluğu yapan Kuzey-Doğu Anadolu Bölgesi ağızlarında, özellikle de Kars ve Erzurum ağızlarında bu gerçeği açıkça müşahade edebilmekteyiz. Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan Rusça alıntı kelimeler üzerine önemli bir makale yayımlamış olan Mehmet Özeren, Türkiye'de standart dilde 41 Rusça kelime bulunmasına karşın ağızlarda bu sayının 75'e çıktığını, mükerrer kullanımlarıyla beraber Anadolu ağızlarında Rusça ödünç kelime sayısının 265'i bulduğunu kaydetmiştir.¹⁸ Bu kelimelerin çoğunun Kars ve Erzurum bölgesinde yaşadığını dile getiren Özeren, bunun siyasi tarihimize alakasına dikkat çekmiştir. Türkiye Türkçesi ağızlarındaki yabancı alıntı kelimeler üzerine yapılacak derinlemesine araştırmalar burada verilen rakamları elbette ki daha da artıracaktır.

Bizim Kars ve Erzurum ağızlarında tespit edebildiğimiz Rusça ödünç kelimeler ise aşağıda karşılıklı bir tablo hâlinde dikkatlere sunulmuştur¹⁹:

Tablo 1: Kars ve Erzurum Ağızındaki Rusça Ödünç Kelimeler

Kars Ağızı	Erzurum Ağızı	Anlamı	Rusça Karşılığı
-	abed	yemek, yiyecek	obed (обед) [abet] ²⁰ “ögle yemeği, yemek”
-	araboke	iş, çalışma	otrabotka (отработка) [atrabotka] “çalışma”
badval	-	bodrum, mahzen	podval (подвал) [padval] “bodrum, mahzen”
baldon	-	kalin ve büyük palto	balahon (балахон) [balahon] “başlıklı kaban, cüppe, kapüşonlu

¹⁸ bk. Özeren, 2014, s. 1111.

¹⁹ Kelimelerin tespitinde kullandığımız kaynak malzeme aşağıdaki gibidir:

- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum ili ağızları, (inceleme-metinler-sözlük ve dizinler)*. 3 Cilt, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars ili ağızları (ses bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Olcay, S. vd. (1998). *Arpaçay köylerinden derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Atılcan, İ. C. (1977). *Erzurum ağızı, halk deyimleri ve folklor sözlüğü*. İstanbul: Erzurum Halk Oyunları, Halk Türküleri Derneği Yayınları, Kültür Matbaacılık.
- Olcay, S. (1995). *Erzurum ağızı, (inceleme-derleme-sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Ilıcalı, N. (1995). *Erzurum ağızı*. Erzurum: Ergenekon Kitap Kirtasiye Yayınları.
- Sezen, L. (2007). *Erzurum folkloru*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*. Ankara: TDK Yayınları.
- *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. (2009). Birleştirilmiş Tıpkıbasım, 6 Cilt, Ankara: TDK Yayınları.
- *Sözlü Olarak Kendi Yaptığımız Derlemeler*. Bu hususta sosyal çevremiz ve aile büyüklerimizin kültür birikiminden istifade edilmiştir.

²⁰ Kelimelerin Rusça karşılığı verilirken, sözcüğün yazılı şekline sonra köşeli parantez [...] içerisinde telaffuz (okuma) biçimi de verilmiştir. Bunun sebebi kelimelerin ağız bölgemize kulaktan duyma yani sözlü olarak geçmiş olması ve buna bağlı olarak Rusça ödünç kelimelerin bölge ağızlarımızda Rusçada söylendiği şekliyle kullanıldığını ortaya çıkarmaktır. Kelimelerin Rusçadaki yazılış ve okunuş şekilleri Ali Bayram'ın Rusça sözlüğü esasında hazırlanmıştır. bk. Bayram, A. (2008). *Rusça sözlük, “Rusça-Türkçe, Türkçe-Rusça”*. İstanbul: Alfa Yay.

			kazak”
-	bavuşğa	atlı araba	povozka (повозка) [pavoska] “atla çekilen araba”
bedire, vedire	bedira, vedre	metal kova, bakraç	vedro (ведро) [vedro] “kova, metal kova”
berdanğa	berdinğa	tüfek markası, silah	berdanka (берданка) [berdanka] “tüfek, bir tüfek markası”
-	bırat	kardeş, kardeşim!	brat (брат) [brat] “kardeş, erkek kardeş”
bırışğa	-	at arabası, fayton	brıçka (бричка) [brıçka] “at arabası, atlı araba”
-	Bolçövüg	Bolşevik (öz.is.)	Bol’şevik (Большевик) [Bolşevik] “çoğunlukçu, Bolşevik yanlısı”
boşğa	boşğa	yayı, fıçı, varil	boçka (бочка) [boçka] “fıçı, varil”
çaynıh, çaynik	çaynig	çaydanlık, demlik	çaynik (чайник) [çaynik] “çaydanlık”
-	drasde*	merhaba	zdravstvuyte (здравствуйте) [zdrastvuyte] “merhaba”
fırğın	-	at arabası, atlı araba, fayton	furgon (фургон) [furgon] “üstü kapalı at arabası”
ğaloş	kalloş	lastik ayakkabı, şoson, galoş	galoşi (галоши) [galoşi] “galoş, kısa lastik çizme”
ğamandar, gumandar	ğamandar	kumandan, komutan	komandir (командир) [kamandır] “komutan”
ğamendar	-	kaymakam, vali, komutan	komendant (комендант) [kamindant] “kaymakam, vali”
-	ğapısğa	lahana, lahana yemeği	kapusta (капуста) [kapusta] “lahana”
ğaravat	-	karyola, yatak	krovat’ (кровать) [kravat] “yatak, karyola”
ğazarma	ğazarma	kışla, koğuş	kazarma (казарма) [kazarma] “askerî kışla, koğuş, baraka”
-	ğazonni	resmî, kamusal	kazyonniy (казённый) [kazyonniy] “devlet, devlete ait, resmî”
ğenfet	-	bayram şekeri, çikolata	konfeta (конфета) [kanfeta] “şeker, bonbon”
ğepiyh	kapig	değersiz para, kuruş	kopeyka (копейка) [kapiyka] “para, kuruş para, kapık”
ğırşa	-	çatı, dam	krişa (крыша) [krişa] “çatı, dam, çatı katı”
ğociyh	ğocik	kısa palto, kaban	kojuh (кожух) [kojuh] “palto, kaban”
ğorça	korça	düğme, çengel, kanca	knopka (кнопка) [knopka] “düğme, raptiye”
-	ğuburnat	vali, kaymakam	gubernator (губернатор) [gubirnatur] “vali”
ğunut	-	uzun kamçı, kırbaç	knut, (кнут) [knut] “kırbaç, kamçı”
ğuşğa, kuşğa	-	taş veya toprak yığını	kuçka (кучка) [kuçka] “grup, yığın, demet, kum yığını”
isdol	isdol	sehpa, masa, sandalye	stol (стол) [stol]

* Yıldız (*) işareti ile gösterilen kelimeler, bölge ağızlarında kullanılmaz; ancak derleme metinlerinde geçtiği için buraya alınmıştır.

			“masa, sehpa”
istişan, isteşan	istişan	bardak, çay bardağı	stakan (стакан) [stakan] “bardak, cam bardak”
işgaf	-	dolap	şkaf (шкаф) [şkaf] “dolap”
-	iştöy*	ne, nasıl, niçin, hangi	çto (что) [što] “ne, hangi, nasıl, niçin; bu”
izbe	izbe	ıssız yer, ıssız kulübe	izba (изба) [izba] “köylü kulübesi, ahşap ev”
kartol, kartof	kartol, kartul, kartof	patates	kartofel’ (картофель) [kartofil] “patates”
-	katilig	sefer taşı, tahıl ölççeği	kotelok (котелок) [katilok] “sefer taşı, tencere; melon şapka”
-	kuda*	nereye, nerede?	kuda (куда) [kuda] “nereye”
lapatğa	-	büyük kürek	lopatka (лопатка) [lapatka] “kürek”
-	Lenen	Lenin (öz.is.)	Lenin (Ленин) [Lenin] “Lenin (öz.is.)”
lobya	lobiya	taze fasulye, fasulye	lobiya (лобия) [lobiya] “fasulye”
loda	loda	yığın, küme, birikinti	gruda (груда) [gruda] “yığın, küme, taş yığını”
lom	lom	kaldıraç, levye	lom (лом) [lom] “demir levye, kaldıraç”
-	maladoy*	çocuk, genç	molodoy (молодой) [maladoy] “çocuk, genç; yeni”
Malakan	Malakan	Malakan (öz.is.)	Molokane (Молокане) [Malakani] “Malakan (öz.is.)”
-	malinkiy*	küçük, ufak, minik	malen’kiy (маленький) [malinkiy] “küçük, ufak; çocuk”
Manat	Manat	Manat, Rus parası (öz.is.)	Moneta (Монета) [Maneta] “madeni para, Manat”
Mosğıva	Mosğıva	Moskova (öz.is.)	Moskva (Москва) [Maskva] “Moskova (öz.is.)”
-	mujik	erkek asker, er, köylü	mujik (мужик) [mujik] “erkek, adam, er, asker, köylü”
müşdüyh	-	ağızlık, zıvana	mundştuk (мундштук) [munştuk] “ağızlık, sigara ağızlığı”
-	müsürlük	hayvan yemliği	musor+(l)uk (мысор) [musır] “çöp, çöp kutusu, çöplük”
-	neçova*	hiçbir şey, bir şey yok	niçego (ничего) [neçiva] “bir şey yok, gereği yok, sorun değil, hiçbir şey”
Niğalay	Niğalay	Nikola, Nikolay (öz.is.)	Nikolay (Николай) [Nikalay] “Nikolay (öz.is.)”
peçet	-	mühür	peçat’ (печать) [piçet] “mühür, baskı, basın”
pej, pec	pej	soba, şömine	peç’ (печь) [peç] “soba, ocak, fırın, şömine”
-	Petrosğrad	Petrograd, Petersburg (öz.is.)	Petrograd (Петроград) [Petrograd] “Petrograd (öz.is.)”
-	poşkazarma	kışla, askerî bina	pod kazarma (под казарма) [pod kazarma] “kışla, koğuş, askerî bina”
put	put	ağırlık ölçüsü, batman, üç tenekelik tahıl ölçüsü	pud (пуд) [pud] “16 kilogramlık ağırlık ölçüsü, tahıl ölççeği”

putka	-	karayolları bakımevi	budka (будка) [butka] “kulübe”
-	raposki!*	dağıtma, dağılın, çalışın!	rospusk (ропуск) [rospusk] “dağıtma, dağıtılma”
saldat	saldat	asker, er	soldat (солдат) [saldat] “asker, er”
-	samavar	semaver	samovar (самовар) [samavar] “semaver, büyük çaydanlık”
-	seggevül, seggevil, sağgavul	çalı süpürgesi, çalı	saksaul (саксаул) [saksaul] “saksavul ağacı, çalılık, çalı süpürgesi, çalı”
sımışka, simişka	sımışka, sımışğa	ay çiçeği çekirdeği, ay çiçeği	semiçko (семечко) [semiçka] “ay çiçeği çekirdeği, ay çiçeği, tohum”
şapğa, şafğa	şapğa	şapka, başlık	şapka (шапка) [şapka] “şapka, başlık, bere”
şinel	-	palto, kaban	şinel’ (шинель) [şinel] “palto”
Urus	Urus	Rus, Rusyalı (öz.is.)	Russkiy (Русский) [Ruskiy] “Rus (erkek)”
Urusya	Urusiya	Rusya (öz.is.)	Rossiyskiy (Российский) [Rasiskiy] “Rusya (öz.is.)”
-	vaporöz	sigara, ağızlıklı sigara	papiroso (папироса) [papiroso] “sigara”
-	voda*	su, içecek	voda (вода) [vada] “su”
-	volespet	bisiklet	velosiped (велосипед) [vilasiped] “bisiklet”
-	ya*	ben, kendim	ya (я) [ya] “ben, I. tekil kişi zamiri”
-	yabluk*	elma	yabloko (яблоко) [yablaka] “elma”
-	yura*	nara, haykırma, alkış	ura! (ура) [ura] “nara, alkış, yaşasın!”
-	zağon	kanun, hukuk, ahlak, irade	zakon (закон) [zakon] “kanun, yasa, hukuk”
zanğa	zanğa	kızak, atlı kızak, fayton	sanka (санка) [sanka] “kızak, atlı kızak”
-	zapusğa	izin belgesi, ruhsat	zapiska (записка) [zapiska] “belge, hatırlatma notu”
zavot	zavot	mandıra, çiftlik, süt ineği	zavod (завод) [zavot] “fabrika, imalathane”
-	zığva	şalvar, pantolon, zıpka, ağı körüklü dar paçalı potur	zipka (зипка) [zipka] “şalvar, ağı körüklü dar paçalı geleneksel potur”

Tablo 2: Kars ve Erzurum Ağzında Tespit Edilen Rusça Ödünç Kelimelerin Sayısal Değerleri

Tespit Edilen Toplam Kelime Sayısı: 78
Özel Kullanıma Ait Kelimeler: 11 (Sadece Erzurum ağzında tespit edildi)
Özel İsim olanlar: 9
Kars Ağzında Tespit Edilen Toplam Kelime Sayısı: 46
Erzurum Ağzında Tespit Edilen Toplam Kelime Sayısı: 62
Sadece Kars Ağzında Bulunan Kelimeler: 16
Sadece Erzurum Ağzında Bulunan Kelimeler: 33
Her İkisinde de Ortak Bulunan Kelimeler: 29

Yukarıdaki tablolardan anlaşılacağı üzere Kars ve Erzurum ağızlarında toplam 78 Rusça ödünç sözcük tespit edilmiştir. Bu kelimelerin bir kısmı her iki ağız bölgesinde de görülürken bazıları sadece Kars veya sadece Erzurum ağızına münhasır kelimelerdir. Ayrıca bu 78 Rusça ödünç sözcükten 11 tanesi derleme metinlerinde geçtiği hâlde bölge ağızlarında kullanılmamaktadır: “*drasde, iştoy, kuda, maladoy, malinkiy, neçova, raposki, voda, ya, yabluk, yura*”. Bu 11 kelime, genelde derleme yapılan kişinin Ruslarla ilgili hatıralarını anlatırken kullandığı Rusça ifadeler arasında geçmektedir. Yani bu kelimeler aslında yöre halkına değil, derleme yapılan kişinin kelime hafızasına dayanmaktadır. Yine yukarıdaki tabloda geçen 9 kelime özel isim (şahıs ismi, yer ismi vb.) niteliğindedir: “*Bolçövüyh, Lenen, Malakan, Manat, Mosgiva, Nigalay, Petrosgrad, Urus, Urusiya*”. Özel isimlerle beraber, derlenen kişilere has kelimelerin sayısı 20’yi bulmaktadır. Özel işleve sahip bu 20 kelimeyi liste dışında tutsak bile bugün Kars ve Erzurum ağızlarında toplam 58 Rusça ödünç kelime ile karşılaşmış oluyoruz ki bu hiç de azımsanacak bir rakam değildir.

Tespit edilen söz konusu kelimelerin standart dilden ziyade bölge ağızlarımızda yaşıyor olması kanaatimizce Türkçe-Rusça dil ilişkilerinin ileri bir merhaleye ulaştığını kanıtlamaktadır. Kelimelerin içeriğine baktığımızda bunların önemli bir kısmının günlük hayatta özellikle de köy hayatında kullanılan birtakım alet edevat isimleri olduğunu görüyoruz. Kelimelerin yine önemli bir kısmı askerî terimler olarak karşımıza çıkıyor. Bu durum, meselenin siyasi ve sosyal yönünü de göz önüne seriyor. Ancak burada verilen kelimelerin artık pek çoğunun unutulmaya başlandığını, diğer yöresel kelimelerimizde olduğu gibi bu kelimelerin de genç nesil tarafından pek bilinmediğini belirtmek isteriz.

Son olarak yukarıda tespit edilen kelimelerin dışında Kars ve Erzurum ağızına, Rusça kanalıyla girmiş başka yabancı asıllı kelimelerin bulunduğunu da söyleyelim. Fakat böyle bir çalışma daha farklı ve geniş bir araştırmayı gerektireceği için bu konuyu şimdilik inceleme alanımız dışında tuttuk.

Rusça Ödünç Kelimelerde Meydana Gelen Ses Olayları

Bilindiği üzere dilde kelimeler zaman içerisinde kullanıla kullanıla birtakım seslerini düşürür, bazı yeni sesler türetir, bazı seslerini değiştirir veya seslerini birbirine benzetir. İşte dilde sese dayalı bu gelişimlerin hepsine *ses olayları* adı verilir. Bu ses olaylarının büyük bir kısmı *en az çaba yarasından (ekonomi kanunu)* kaynaklanır. Çünkü daha az enerji ile daha çok şey ifade etme veya kelimeleri, cümleleri daha az enerji ile daha kolay bir şekilde söyleyebilme

bütün dillerin ortak arzusudur.²¹ Türkçenin tarihî gelişim süreci içerisinde meydana gelen ses olaylarına baktığımızda daha çok patlayıcı seslerin sızıcılaştığını, katı seslerin akıcılaştığını, sert seslerin yumuşadığını hatta bu yumuşayan, sızıcılaşan, akıcılaşan seslerin gittikçe ünlüye yaklaşıp üzerlerindeki bilgi yükünü azaltıp zamanla düştüğünü görürüz. Ünlülerde ise genelde yuvarlaktan düze, genişten daraya doğru, yani daha fazla enerji gerektiren ünlüden daha az enerji gerektiren ünlüye doğru, bir değişim söz konusudur. Hatta birçok ünlü, daralmanın veya düzleşmenin ötesinde zamanla aşınıp düşmektedir.²² Kelimelerdeki bu ses gelişimi aslında insanoğlunun dilinin günbegün daha olgunlaştığını ortaya koyar. Dolayısıyla tarihî dil incelemeleri dillerin gelişim ve olgunlaşma evrelerini gözler önüne sererek günümüzdeki dilsel birçok sorunun çözülmesine imkân sağlar.

Türkçeye yabancı dillerden giren ödünç kelimelerin zamanla Türkçenin ses kurallarına uydurularak Türkçeleştirildiği bilinen bir gerçektir. Özellikle ses benzeşmelerinin (ünlü uyumları, ünsüz uyumları, ünlü-ünsüz uyumları) bu bağlamda rolü yadsınamaz. Bunun yanı sıra alıntı kelimelerin başında, sonunda veya ortasında sıklıkla rastladığımız ünlü veya ünsüz yığılmalarını kabullenemeyen dilimizin bu sorunu gidermede pek çok ses olayını devreye soktuğunu belirtelim.

Araştırma bölgemiz olan Kars ve Erzurum ağzlarında tespit edilen Rusça asıllı ödünç kelimelerde meydana gelen ses olayları da genelde dil içi sebeplerle ve dilin doğal gelişimine uygun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Rusça ödünç kelimelerin pek çoğu, Kars ve Erzurum ağzlarında önemli ses olaylarına maruz kalarak Türkçeleşmiştir diyebiliriz.

Yöremiz ağzlarındaki alıntı Rusça kelimelerde meydana gelen ses olaylarını üç ana başlık altında toplamak mümkündür: *ses düşmesi*, *ses türemesi* ve *ses değişmesi*. Aşağıda bu ses olayları örnekleriyle beraber dikkatlere sunulmuştur:

²¹ Dildeki ekonomi kanununa göre; “Mümkün olduğu kadar az enerji ve madde sarfiyla, birim zamanda, mümkün olduğu kadar çok ve eksiksiz mesaj kodlayıp iletme bütün doğal ve yapay dillerin eğilimidir.” bk. Gemalmaz, 1982, s. 28.

²² Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ, Türkçedeki seslerin açıklık derecelerini (aperture) bir tablo üzerinde göstererek eskiden günümüze Türkçede meydana gelen ses olaylarını yirmi bir maddeyle izah etmiştir. Gemalmaz, E. (1999). Türkiye Türkçesinde ses olayları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, 1-27.

1. Ses Düşmesi

1.1. Ünlü Düşmesi

1.1.1. Kelime İçi Ünlü Düşmesi

(балахон) [balaħon] > baldon: -a- > -ø-

(крыша) [kriʃa] > ƣırʃa: -i- > -ø-

(картофель) [kartofil] > ƣartol: -i- > -ø-

(лобия) [lobiya] > lobyɑ: -i- > -ø-

1.1.2. Kelime Sonu Ünlü Düşmesi

(галоши) [ƣaloʃı] > ƣalloʃ: -ı > -ø

(конфета) [ƣanfeta] > ƣenfet: -a > -ø

(копейка) [ƣapıyƣa] > ƣapıg: -a > -ø

(Молокане) [Malaƣani] > Malaƣan: -i > -ø

(Монета) [Maneta] > Manat: -a > -ø

(папироса) [papirosa] > vaporöz: -a > -ø

(яблоко) [yablaƣa] > yabluk: -a > -ø

1.2. Ünsüz Düşmesi

1.2.1. Kelime Başı Ünsüz Düşmesi

(здравствуйте) [zdrastvuyte] > drasde: z- > ø-

(груда) [ƣruda] > loda: ƣ- > ø-

1.2.2. Kelime İçi Ünsüz Düşmesi

(отработка) [atrabotƣa] > araboke: -t- > -ø-

(здравствуйте) [zdrastvuyte] > drasde: -t- > -ø-

(копейка) [ƣapıyƣa] > ƣapıg: -y- > -ø-

(картофель) [kartofil] > ƣartol: -f- > -ø-

(кнопка) [ƣnopƣa] > ƣopƣa: -n- > -ø-

(мундштук) [munʃtuƣ] > müʃdüyh: -n- > -ø-

(ропуск) [rospuʃ] > raposki: -s- > -ø-

(саксаул) [saƣsaul] > segevül: -s- > -ø-

1.2.3. Kelime Sonu Ünsüz Düşmesi

(казённый) [ƣazyonnıy] > ƣazonni: -y > -ø

2. Ses Türemesi

2.1. Ünlü Türemesi

2.1.1. Kelime Başı Ünlü Türemesi

(стол) [stol] > isdol: ø- > i-

(стакан) [staƣan] > istiƣan: ø- > i-

(шкаф) [şkaf] > işğaf: ø- > i-

(что) [što] > iştoy: ø- > i-

(Русский) [Ruskiy] > Urus: ø- > u-

2.1.2. Kelime İçi Ünlü Türemesi

(ведро) [vedro] > bedira: -ø- > -i-

(брат) [brat] > birat: -ø- > -i-

(бричка) [briçka] > bırışğa: -ø- > -i-

(кровать) [kravat] > ğaravat: -ø- > -a-

(крыша) [krişa] > ğırşa: -ø- > -i-

(кнут) [knut] > ğunut: -ø- > -u-

(Москва) [Maskva] > Mosğiva: ; -ø- > -i-

2.1.3. Kelime Sonu Ünlü Türemesi

(ропуск) [rospusk] > raposki: -ø > -i

2.2. Ünsüz Türemesi

2.1.1. Kelime Başı Ünsüz Türemesi

(ура) [ura] > yura: ø- > y-

2.1.2. Kelime İçi Ünsüz Türemesi

(галоши) [ĝaloşı] > ĳalloş: -ø- > -l-

(Петроград) [Petroĝrad] > Petrosgrad: -ø- > -s-

(саксаул) [saksaul] > seggevül: -ø- > -v-; -ø- > g

2.1.3. Kelime Sonu Ünsüz Türemesi

(что) [što] > iştoy: -ø > -y

3. Ses Değişmesi

3.1. Ünlü Değişmeleri

3.1.1. Ünlü Kalınlaşması

(Монета) [Maneta] > Manat: -e- > -a-

(семечко) [semiçka] > sımışka: -e- > -i-; -i- > -i-

(папироса) [papirosa] > vaporöz: -i- > -o-

(зипка) [zipka] > ziĝva: -i- > -i-

(записка) [zapiska] > zapusğa: -i- > -u-

3.1.2. Ünlü İncelmesi

(отработка) [atrabotka] > araboke: -a > -e

(казённый) [kazyonniy] > ğazonni: -i > -i

(конфета) [kanfeta] > ğenfet: -a- > -e-

(кожух) [kojuh] > ğocik: -u- > -i-

(стакан) [staқан] > istiқан: -a- > -i-
 (изба) [izba] > izbe: -a > -e
 (саксаул) [saқsaul] > seggevül: -a- > -e-; -u- < -ü-
 (шинель) [şinel] > şinel: -i- > -i-
 (папироса) [papirosa] > vaporöz: -o- > -ö-

3.1.3. Ünlü Düzleşmesi

(ведро) [vedro] > bedira: -o > -a
 (фургон) [furğon] > firğın: -u- > -i-, -o- > -i-
 (капуста) [kaпusta] > ğapısğa: -u- > -i-
 (котелок) [katilok] > katilig: -o- > -i-
 (ропуск) [ropusk] > raposki: -o- > -a-

3.1.4. Ünlü Yuvarlaklaşması

(Большевик) [Bolşevik] > Bolçövüg: -e- > -ö-, -i- > -ü-
 (губернатор) [ğubirnatır] > ğuburnat: -i- > -u-
 (мусор) [musır] > müsür+lük: -i- > -ü-
 (ничего) [neçiva] > neçova: -i- > -o-
 (вода) [vada] > voda: -a- > -o-
 (велосипед) [vilasiped] > volespet: -i- > -o-
 (записка) [zapıska] > zapusğa: -i- > -u-
 (яблоко) [yablaқа] > yabluk: -a- > -u-

3.1.5. Ünlü Genişlemesi

(командир) [kamandir] > ğamandar: -i- > -a-
 (Ленин) [Lenin] > Lenen: -i- > -e-
 (груда) [ğruda] > loda: -u- > -o-
 (печать) [piçet] > peçet: -i- > -e-
 (папироса) [papirosa] > vaporöz: -i- > -o-

3.1.6. Ünlü Daralması

(повозка) [pavosқа] > bavusğa: -o- > -u-
 (стакан) [staқан] > istiқан: -a- > -i-
 (яблоко) [yablaқа] > yabluk: -a- > -u-

3.2. Ünsüz Değişmeleri

3.2.1. Tonlulaşma

(подвал) [padval] > badval: p- > b-
 (балахон) [balaһon] > baldon: -h- > -d-
 (повозка) [pavosқа] > bavusğa: p- > b-; -k- > -ğ-

- (берданка) [berdan̥ka] > berdan̥ga: -k- > -ğ-
 (бричка) [br̥içka] > b̥riş̥ga: -k- > -ğ-
 (Большевик) [Bol̥şevik] > Bol̥çöväg: -k > -g
 (бочка) [boçka] > boş̥ga: -k- > -ğ-
 (чайник) [çaynik] > çaynig: -k > -g
 (здравствуйте) [zdrastvuyte] > drasde: -t- > -d-
 (командир) [kamandir] > gamandar: k- > ğ-
 (капуста) [kapusta] > gapıs̥ga: k- > ğ-
 (кровать) [kravat] > garavat: k- > ğ-
 (казарма) [kazarma] > gazarma: k- > ğ-
 (казённый) [kazyonniy] > gazonni: k- > ğ-
 (конфета) [kanfeta] > genfet: k- < ğ-
 (копейка) [kapiyka] > kapiġ: k- > g-
 (крыша) [krişa] > ġır̥şa: k- > ğ-
 (кожух) [kojuħ] > ġocik: k- > ğ-
 (кнут) [knut] > ġunut: k- > ğ-
 (кучка) [kuçka] > ġuş̥ga: k- > ğ-, -k- > -ğ-
 (стол) [stol] > isdol: -t- > -d-
 (шкаф) [şkaf] > iş̥ġaf: -k- > -ğ-
 (котелок) [katilok] > katilig: -k > -g
 (лопатка) [lapatka] > lapat̥ga: -k- > -ğ-
 (Москва) [Maş̥kva] > Mos̥ġıva: -k- > -ğ-
 (мундштук) [munştuk] > müş̥düyh: -t- > -d-
 (Николай) [Nikalay] > Niġalay: -k- > -g-
 (саксаул) [saş̥saul] > seggeväül: -k- > -g-
 (шапка) [şapka] > şap̥ga: -k- > -ğ-
 (папироса) [papirosa] > vaporöz: ; -s > -z
 (закон) [zakon] > zaġon: -k- > -ğ-
 (санка) [sanka] > zanka: s- > z-
 (записка) [zapiska] > zapus̥ga: -k- > -ğ-
 (зипка) [zipka] > zıġva: -k- > -ğ-

3.2.2. Tonsuzlaşma

- (будка) [butka] > putka: b- > p-
 (пуд) [pud] > put: -d > -t
 (велосипед) [vilasiped] > volespet: -d > -t

3.2.3. Sızıcılaşma

(бричка) [brıçka] > bırışğa: -ç- > -ş-

(бочка) [boçka] > boşğa: -ç- > -ş-

(фургон) [furğon] > firğın: -ğ- > -ğ-

(кучка) [kuçka] > guşğa: -ç- > -ş-

(мундштук) [munştuk] > müşdüyh: -k > -yh

(печь) [peç] > pej: -ç > -j

(папироса) [papirosa] > vaporöz: p- > v-

(зипка) [zipka] > zıvğa: -p- > -v-

3.2.4. Patlayıcılaşma

(балахон) [balañon] > baldon: -h- > -d-

(ведро) [vedro] > bedira: v- > b-

(Большевик) [Bolşevik] > Bolçövüg: -ş- > -ç-

(кожух) [kojuh] > gocik: -j- < -c-

Tablo 3: Tespit Edilen Ses Olaylarının Sayısal Dökümü²³

ANA SES OLAYI		AYRINTI SES OLAYI	SAYI; ORAN	TOPLAM; ORAN	
Ses Düşmesi		Ünlü Düşmesi	11; %9	22; %17	
		Ünsüz Düşmesi	11; %9		
Ses Türemesi		Ünlü Türemesi	13; %10	19; %15	
		Ünsüz Türemesi	6; %5		
Ses Değişmesi	Ünlü	Ünlü İncelmesi	10; %8	39; %30	90; %69
		Ünlü Yuvarlaklaşması	9; %7		
		Ünlü Kalınlaşması	6; %5		
		Ünlü Düzleşmesi	6; %5		
		Ünlü Genişlemesi	5; %4		
		Ünlü Daralması	3; %2		
	Ünsüz	Tonlulaşma	36; %28	51; %39	
		Sızıcılaşma/Akıcılaşma	8; %6		
		Patlayıcılaşma	4; %3		
		Tonsuzlaşma	3; %2		

²³ Yüzdelik oranlar verilirken (0.5)'lik dilimi geçenler bir üst sayıya yuvarlanmıştır.

Sonuç

Türk-Slav ilişkileri yaklaşık 1500 yıllık bir tarihî derinliğe sahiptir. Bu engin tarihî zemin içerisinde Türklerle Ruslar devamlı surette birbirleriyle -bazen dostane bazen hasmane-komşuluk ilişkisi içinde bulunmuşlardır. Bu durum iki ulusun ticari, askerî, siyasi, sosyal ve kültürel etkileşim içerisinde olmalarını zorunlu kılmıştır. Bunun neticesinde Türkçe ile Rusça birbirini sürekli etkileyen iki köklü dil olarak karşımıza çıkmıştır. Bugün her iki dilin tüm lehçe ve ağızlarıyla beraber birbirlerinden alıp verdikleri kelime sayısı binlerle ölçülmektedir. Standart Türkiye Türkçesinde Rusça asıllı 39 sözcük bulunmasına karşın ağızlarda bu sayı 100'e yaklaşmaktadır. Yine diğer Türk lehçelerini işin içine kattığımızda bu sayı 1000'leri aşmaktadır. Türk dili ve lehçelerinden Rusçaya geçmiş kelime sayısı ise 2500 civarındadır. Türkiye'de halk ağzından yapılan derleme sözlüklerini ve ağız araştırmalarını incelediğimizde günümüzde Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan Rusça ödünç kelimelerin önemli bir kısmının Doğu Anadolu ağızlarında ve daha ziyade Kars, Erzurum ağızlarında bulunduğu görülmektedir. Bu durum, iki şehrin coğrafi ve jeopolitik konumlarının yanı sıra Rusya ile olan yakın tarihî ilişkilerinin neticesidir.

Tarihî dönemlerde diller arası ilişkiler dolaylı yollarla veya doğrudan gerçekleşmiştir. Komşuluk ilişkisi olmayan diller arasındaki etkileşimlerde, daha çok aracı diller söz konusu olduğu için dolaylı ve suni bir ilişki oluşmuştur. Coğrafi yakınlığın da getirmiş olduğu bir sonuç olarak sosyal, siyasi ve askerî ilişkiler içerisinde bulunmuş olan komşu diller arasında ise doğrudan dil ilişkileri meydana gelmiştir.²⁴ Türkiye Türkçesine Rusçadan geçen kelimelerin bugün standart dili aşarak ağızlara sirayet etmesi ve halkın dilinde yaşayabilmesi doğal dil etkileşimini en güzel şekilde gözler önüne sermektedir. Yeryüzündeki tüm diller geçmişte olduğu gibi bundan sonra da birbirlerini etkilemeye devam edecektir. Rusça-Türkçe ilişkilerinin de hızlanan küreselleşmenin ve artan iletişim imkânlarının doğal bir sonucu olarak bu genel kaideden nasibini alacağına şüphe yoktur.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil: Ana çizgileriyle dilbilim*. 3 Cilt. Ankara: TDK Yayınları.
- Atılcan, İ. C. (1977). *Erzurum ağızı, halk deyimleri ve folklor sözlüğü*. İstanbul: Erzurum Halk Oyunları, Halk Türküleri Derneği Yayınları, Kültür Matbaacılık.

²⁴ Özeren, M. (2014). Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Rusça sözcükler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/3, 1093-1120.

- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. 3 Cilt, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Yayınları.
- Bayram, A. (2008). *Rusça sözlük (Rusça-Türkçe, Türkçe-Rusça)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bazin, L. (1992). Türk lengüistiği ve kültür alışverişi meseleleri: Ön rapor (çev. Gemalmaz, E.). *Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, S.19'dan ayrı basım, Erzurum.
- Buran, A. (1992). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu üzerine araştırmalar II (Ağızlar)*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1994). *Anadolu ağızlarından toplamalar*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu illeri ağızlarından derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1995). *Doğu illerimiz ağızlarından toplamalar*. Ankara: TDK Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth - century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*. 5 Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dankoff, R. (1995). *Armenian loanwords in Turkish* (Turcologica 21). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Daşdemir, M. (2002). Türkiye’de Türk-Gürcü dil etkileşimi. *Akhalstsi khe-Kars Sempozyumu*, 23-24 Mayıs 2002, Abastumani, Gürcistan.
- Daşdemir, M. (2014). Türkçede ekonomi yasasına aykırı fonetik değişiklikler. *Türk Dil Bilgisi Toplantıları-II: Türkiye Türkçesi Ses ve Şekil Bilgisi Sempozyumu (Türk Dil Kurumu-Selçuk Üniversitesi)*, 31 Ekim-1 Kasım 2014, Konya.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Ediskun, H. (1992). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Efendioğlu, S. (2013). *Vâhidî, Cinânî’l-cenân, (giriş, dil İncelemesi, metin, dizinler)*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Efendioğlu, S., İşcan, A. (2010). Türkçe ses bilgisi öğretiminde ses olaylarının sınıflandırılması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, 121-143.
- Eker, S. (2010). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınevi.
- Ercilasun, A. B. (1985). Doğu Anadolu ağızlarının sınıflandırılması. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, İbrahim KAFESOĞLU Armağanı*, Ankara, 379-387.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars ili ağızları (ses bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara.
- Fasmer, M. (1987). *Etimologičeskiy slovar Russkogo yazıka (Rusçanın etimolojik sözlüğü)*. IV Tom, Progres, Moskova.

- Gemalmaz, E. (1982). *Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç halinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri*. Erzurum.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum ili ağızları (inceleme-metinler-sözlük ve dizinler)*. 3 Cilt, Ankara: TDK Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1997). Türkçede tamlanan eki üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8, 1-5.
- Gemalmaz, E. (1999). Türkiye Türkçesinde ses olayları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 13, 1-27.
- Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı*. (Hazırlayanlar: Alyılmaz, C. ve Mert, O.), Ankara: Belen Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. 2 Cilt, Ankara: TDK Yayınları.
- Güllüdağ, N. (2009). Artvin ağızındaki Gürcüce kelimeler. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri, Şanlıurfa, 2008*. Ankara: TDK Yayınları, 237-250.
- Ilıcalı, N. (1995). *Erzurum Ağzı*. Erzurum: Ergenekon Kitap Kirtasiye Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2008). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaca, V. (2011). *Türkiye Türkçesinde alıntı sözcüklerde görülen ses olayları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kırzioğlu, M. F. (1962). Lehçe-i Erzurum yazmasındaki halk sözleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten*, Ankara: TDK Yayınları, s. 195-243.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu ağızları ses bilgisi (fonetik)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kurat, A. N. (1987). *Rusya tarihi (başlangıçtan 1917'ye kadar)*. Ankara: TTK Yayınları.
- Kurat, Y. T. (1999). 1878-1919 arasında Türk-Rus ilişkilerinin siyasal anatomisi. *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, 1491-1992*, Ankara: TTK Yayınları, s.139-145.
- Miklosich, H. F. (1889). *Die Slavischen-Magyarischen und Rumanischen elemente im Turkischen sprach schatze*. Wien.
- Mustafaev, E., Şçerbinin, V. G. (1996). *Büyük Rusça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Nişanyan, S. (2007). *Sözlerin soyağacı, çağdaş Türkçenin etimolojik sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Olçay, S. (1995). *Erzurum ağzı (inceleme-derleme-sözlük)*, Ankara: TDK Yayınları.

- Olca, S. (1998). *Arpaçay köylerinden derlemeler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öksüz, Y. Z. (1995). *Türkçenin sadeleşme tarihi: genç kalemler ve yeni lisan hareketi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Özeren, M. (2014). Türkiye Türkçesi ağızlarındaki Rusça sözcükler. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/3, 1093-1120.
- Radloff, W. (1960). *Türk lehçeleri sözlüğü denemesi*. 4 Cilt, Sank-Peterburg / Rusya, 1911 (Tıpkıbasım, Gravenhage, 1960).
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve yöresi ağızları (inceleme-metinler-sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sevortyan, E. V. (1974). *Türk dillerinin etimolojik sözlüğü*. 5 Cilt, Moskova.
- Sezen, L. (2007). *Erzurum folkloru*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Süleymanoğlu Yenisoy, H. (1998). *Tarih boyunca Slav-Türk dil ilişkileri (Türkçede ve öteki Türk lehçelerinde slav leksik unsurları)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Şemsettin, S. (1989). *Kamus-ı Türkî*. Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.
- Şipova, Y. N. (1976). Slovar Tyurkizmov v Russkom yazıka (*Rus dilindeki Türkçe unsurlar sözlüğü*). Alma-Ata.
- Tietze, A. (1957). *Slavische lehnwörter in der Turkischen volkssprache*. Oriens X.
- Tietze, A. (2010). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lügati*. 2 Cilt (A-E; F-J), İstanbul: Simurg Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Tarama sözlüğü*. 8 Cilt, 4. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2009). *Türkiyede halk ağzından derleme sözlüğü*. Birleştirilmiş Tıpkıbasım, 6 Cilt, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. 11. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2012). *Yazım kılavuzu*. 27. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.